הזקן הלך - הצעיר חייב ללכת

הוא הלך. התגובה הראשית היא אנחה של הקלה. אנחה מעושה, והקלה אמיתית. שהרי הכל הבינו, סוף־סוף: אם הוא יישאר במקומו עוד שנה־שנתיים, יותיר אחריו בסיס איתן לדיקטטורה של נער־החצר שלו. דיקטטורה של צעיר בעל כשרון מוגבל ושאפתנות בלתי־מוגבלת, המשליך את יהבו על כוחות־החושך בעולם, והמבקש להפקיע לצרכיו את מנגנוני־החוּק במדינה.

עתה הוא הולך. בעוד מועד. כשעוד יש סיכוי להחניק את הדיקטטורה הבטחוניסטית באיבה, ולהחזיר את בטחון־המדינה למקומו הראוי — בלב האזרח.

הוא הולך — ונידמה כי כלכתו הוא משרת את המדינה שרות טוב יותר מכפי ששירת אותה אי־פעם מאז ימי תש"ח.

★ ★ ★

הסיכוי להחניק את הדיקטטורה הבטחוניסטית באיבה. סיכוי בלבד. כי ההליכה עצמה עדיין אינה בבחינת סתימת הגולל על הכת הבטחוניסטית ושאיפותיה.

אחרי 1918 נפוצה בגרמניה סיסמה היסטורית: „הקיסר הלך — הגנרלים נשארו!"

ואומנם, הקיסר המיליטריסטי ברח ב־1918. אך הגנרלים שלו, אבות המיליטריזם הגרמני, הושארו על כנם. אחרי התדהמה הראשונה, הם התבצרו והתעצמו. הם ניהלו מדיניות חשאית מאחורי גב הממשלה, התקשרו עם גורמי חוץ, פיתחו נשק אסור — ולבסוף העלו את אדולף היטלר לשלטון.

כל זה היה נמנע — אילו היה למייסדי הרפובליקה אומץ־הלב הדרוש לסלק הגנרלים, אחרי סילוק הקיסר.

לנו יש נסיון קרוב יותר. כאשר הלך דויד בן־גוריון לשדה־בוקר, בפעם הקודמת, דאג ברגע האחרון להשאיר אחריו קופת שרצים מתחת למיטות יורשיו התמימים.

אז מינה את שמעון פרס למנהל משרד־הבטחון, ואת משה דיין לרמטכ"ל. צמד־חמד זה ניהל את הקנוניות מ־אחורי הגב, התקשר עם זרים, אירגן את עסקי־הביש, וסילק את פנחס לבון. במשך שמונה שנים ארוכות סבלה המדינה מספיחי הפרשה ההיא, ועד היום ניכר רישומה בחיי המדינה.

האם תסתפק הצמרת המורדת כיום בהליכת בן־גוריון? האם תחמיץ את ההזדמנות החד־פעמית לטהר את המדינה גם מן הבן־גוריונים הקטנים? האם תזמין לעצמה את גורלו של פנחס לבון?

אחרי סטאלין באה הדה־סטאליניזציה. אחרי בן־גוריון דרושה דה־בן־גוריוניזציה — יסודית, עיקרית, קיצונית.

★ ★ ★

מי ישלוט במשרד־הבטחון? זהו מוקד כל השאלות. זוהי הבעייה הבוערת ברגע זה. אולי הבעייה הבוערת היחידה.

במשרד הבטחון גנוזים כיום כוחות אדירים — אנושיים, כלכליים, שלטוניים, פסיכולוגיים. כל החולם על דיקטטורה, כל החולם על הפיכה צבאית, כל המבקש להדביר את הדמוקרטיה הישראלית — טיבעי שישם את עינו על משרד זה.

שמעון פרס לא הספיק להשתלט סופית, ולהלכה, על משרד זה. זוהי העובדה המכרעת, הטמונה בעיתוי המרד נגד בן־גוריון, שהכריח את הזקן ללכת.

כשהלך הזקן, היו ארבע אפשרויות תיאורטיות פתוחות בפני היורשים:

- מסירת משרד־הבטחון לידי שמעון פרס.
- המשכת האיחוד התיפקודי הנוכחי של ראש־הממשלה ושר־הבטחון, הפעם בידי לוי אשכול, תוך השארת שמעון פרס בתפקיד הסגן.
- הנ"ל, תוך סילוק שמעון פרס.
- מסירת התיק לידי משה דיין.

הפתרון הראשון ירד מן הפרק מיד. המרד נגד בן־גוריון היה קשור כל־כולו בהתקוממות נגד מעשי שמעון פרס — ענייני בן־גל, סילוק הממונה, הזמנת שטראוס, ועוד ועוד. מסירת משרד־הבטחון לידי פרס היתה שמה לאל את עצם מטרות המרד.

אני מעז לומר, ללא התפארות־שוא, כי ההסברה הבלתי־נלאית של השבועון הזה, במשך שבע שנים ארוכות, בה חשפנו את תהליך השתלטותו של פרס על המדינה, תרמה תרומה מכרעת למצב־הרוח של צמרת המדינה. היא ידעה על מה נערך הקרב. על כן לא לקחה בחשבון אף לרגע את מסירת התיק המכריע לפרס.

המצב היה שונה אילו הספיק פרס להתבצר, להשתלט על אחוזתו, להיות לשר רישמי. המרד של השבוע הקדים אותו. לוי אשכול אינו טיפש, והוא ידע כי ברגע זה אין לפרס כל אפשרות לחולל הפיכה צבאית, או לאיים בהתפטרות המונית של ראשי מערכת הבטחון, או לנקוט באמצעי־לחץ אחר.

צה"ל אינו עומד מאחורי שמעון פרס. עומדים מאחוריו המנגנון האזרחי של משרדו, קבוצה של קאריירִיסטים, חלק ממנגנוני־החוּשך וקשרי־החוץ. אין זה מספיק. על כן אפשר להרחיקו.

★ ★ ★

צמרת הוותיקה גם אין שום חשק ליפול מן הפח אל הפחת, ולהמליך את משה דיין על משרד־הבטחון. משבץ: יחסל את פרס — ויבוא במקומו.

כאשר היה דיין נער־החצר מס' 1 של בן־גוריון, לא נפל בקנוניותיו מתעלולי פרס לאחר־מכן. יתר על כן, יש לדיין כמה תכונות מסוכנות שאין לפרס (ולהיפך). משום כך נחסמה דרכו אל עמדת־המפתח.

הצמרת הוותיקה אימצה לעצמה סיסמה מתוכמת: להשאיר כל דבר על כנו, למנוע כל משבר, להמשיך בכהונת הממשלה כמות שהיא. סיסמה זו הובילה באופן טבעי להעברת תיק הבטחון לידי ראש־הממשלה הבא — לוי אשכול.

לוי אשכול היה, בראשית ימי המדינה, מנהל משרד־הבטחון. היא מקורב לצרכי הבטחון, והוא אדם פיקח. הוא יוכל להטיל את מרותו על המשרד, ובאותו עת לדאוג כי צה"ל יקבל את האמצעים הדרושים לסיפוק צרכיו. הוא יוכל להטיל את מרותו על שרותי־הבטחון, שאליהם יש להחזיר את הממונה הקודם. אשכול הוא, בשלב זה שר־הבטחון הסבעי.

השאלה היא: עם או בלי שמעון פרס?

הסיסמה „כל איש יישאר במקומו" חלה רק על שרים. אך היא חלה על סגני־שרים. נהוג כי סגן־השר צמוד לשר שלו, והולך יחד עמו. כי הסגן אינו אלא עוזר, וכל שר זכאי לבחור לו את עוזריו שלו.

אולם ברגע זה מסתמנת בקרב חלק מן הצמרת נטייה מסוכנת ל„פשרה" — פשרה שכתוצאתה להשאיר את שמעון פרס על כנו כסגן־שר־הבטחון.

★ ★ ★

אין רוצה בהזדהיר בכל החומרה בפני עצם־אחיזתו של פרס. אין זה פתרון, אלא התחמקות — תוצאה של פחדנות, עייפות, קלות־דעת, השלייה־עצמית.

אומרים: למה לנו לגרום למשבר נוסף כעת? נתן לביניי ללכת. את פרס לבדו אפשר להניף כעבור זמן מה.

זוהי אשליה. המשבר הנוסף בוא יבוא — ומוטב עכשיו, כשהתנאים נוחים, מאשר בעוד שנה, אחרי שלפרס יהיה זמן להתכונן.

אומרים: פרס מסוכן רק מאחורי גבו של בן־גוריון. אשכול ישיל עליו את מרותו. הוא יחזור ויהיה סגן־שר, ותו לא.

זהו זילזול מסוכן בכושרו של פרס. כל עוד בן־גוריון חי, יוכל סגן־שר־הבטחון, אם שמו שמעון פרס, לחדש את המישחק שלו מאחורי גבה של הממשלה, לחרוש מזימות, לטמון מלכודות.

אין לו שום סיכוי לחולל הפיכה מזויינת כיום — אך מי יודע מה יהיה המצב בעוד שנה, במצב מדיני אחר, במצב־רוח שונה?

אומרים: פרס יודע יותר מדי. הוא מחזיק בידו את כל מערכת קשרי־הבטחון שלנו. אי־אפשר בלעדיו. הוא לא ימסור אותם לזולתו.

אילו היה זה נכון, הרי היה מקומו של האיש על ספסל־הנאשמים של בית־משפט, על־פי חוק בטחון המדינה. מי שמאמין בכך, איך הוא יכול לסבול אף לרגע כי איש כזה ימשך לכהן בעמדת־מפתח? אך אין זה הגון אף להעלות טענה כזאת, כל עוד לא הועמד האיש בפני הברירה.

הדה־בן־גוריוניזציה כולה תאבד חרכה מערכה, אם שמעון פרס לא ילך.

הוא יכול להיות שגריר בליבריה, או מזכיר־חוץ של קיבוץ אלומות, או מנהל־הסכם של משרד־החוץ.

אבל אין מקומי במשרד־הבטחון. לא בתור שר. לא בתור סגן־שר. אפילו לא בתור סגן־שר שני, אם תתקבל ההצעה למנות כסגן־שר ראשון איש כמו יגאל אלון או ישראל גלילי.

שמעי שפיגל

בן־גוריון הלך. פרס חייב ללכת.

יגאל אלון. אותו זמן דרשה אחדות־העבודה בכל תוקף את החזרת „האיש הקטן" לתפקיד הממונה על שרותי הבטחון.

שיתוף־פעולה זה נתן בידי אשכול וגולדה מאיר נשק חשוב לחיכוח הפנימי במפא"י. הם יכלו לטעון — בצדק — כי התפטרות בן־גוריון תקרב את הסיכוי לאיחוד שתי המפלגות, כשלב ראשון לאיחוד משולש. ואכן, בממשלת אשכול יש סיכוי רב להצטרפות מפ"ם, מיד או כעבור זמן קצר.

ביום השישי האחרון עשה בן־גוריון מאמץ אחרון לשכנע את ישראל גלילי, שיסכים לאיחוד ללא תנאים. נסיון זה נכשל. מאותו רגע כבר הבין בן־גוריון כי קיים נגדו רוב מגובש בממשלה ובכנסת, וכי רוב זה יקום נגדו כבר בישיבת הממשלה ביום ראשון, בדיון על משפט באזל.

יתכן שמצב זה הוא הטומן בחובו את ההסבר לתופעה המוזרה ביותר של השבוע: הסתלקותו של בן־גוריון ללא קרב של ממש. אולם אין זה הסבר מספיק.

שהרי בהסתלקותו השבוע, בנסיבות כאלה, הפקיר בן־גוריון למעשה את פרס.

פרס היה בפאריס כאשר התפטר בעל־חסותו. ברור כי לא ידע על כוונה זו. ברגעים המכריעים ביותר, כאשר דברים חיוניים נחתכו בשיחות חטופות, נעדר פרס מן הארץ. הדבר הזכיר את העדרו של טרוצקי מהלחייית לנין — כתוצאה מקנוניה של סטאלין הצעיר, ששיקר לו בדבר מועד ההלחייה.

מדוע נהג בן־גוריון כך? אחרי שהוא עצמו טיפח את פרס בעמל של שנים והכין אותו לתפקיד יורש־העצר — כיצד הפקיר אותו ברגע מכריע, לא הבטיח את עתידו (ואף לא את ההמה שלו), כאילו האיש כולו לא איכפת לו עוד?

זוהי התעלומה החשובה ביותר בכל פרשת ההתפטרות.

בן־גוריון התפטר לא רק מן הממשלה, לא רק מן הכנסת — אלא גם משמעון פרס.

יתכן כי מפתח התעלומה חבוי בשתי הופעות:

- **היחס לתנועת־החרות.** בשביל בן־גוריון זהו עניין של חיים־או־מוות. הוא משוכנע בכל לבו כי חרות היא מפלגה פאשיסטית ביסודה, וכי שיתופה בהנהלת המדינה יהיה אסון היסטורי. נסתבר לו כי שמעון פרס — וכל הכת הבטחוניסטית — מתכוננת להקים קואליציה עם חרות אחרי מותו, כדי להתגבר על ותיקי המפלגה.

מכאן התפרצותו ההיסטרית של בן־גוריון בכנסת, בעניין אחימאיר, אותה הכין בן־גוריון בהקפדה שבועות לפני כן, וכן מאמריו והתקפותיו לאחר מכן. בלבו ידע כי אין די בכך, וכי פרס מהתה שותף טבעי למנחם בגין אחרי מותו.

- **פריקת־העול שד פרס.** בשבועות האחרונים הגיעו גם לאוזני בן־גוריון שמועות על ביטויים ומעשים הנפוצים בין חסידי פרס. אלה החלו להתייחס בזילזול גמור לזקן, לראות בו מעין נאגיב המשמש שלט לעבד אל־נאצר הישראלי — שמעין פרס. תגובות הציבור, שהחל מגדיר את בן־גוריון כסגן־שר־הבטחון, פגעו בבן־גוריון קשות. העובדה שפרס הידש את ההזמנה לשטראוס, מבלי להיוועץ עמו ולהודיע לו על כך מראש, אישרה את כל השמועות, חיזקה בבן־גוריון את התחושה שאכן נעשים מאחוריו גבו מעשים רבים ששום אין לו שליטה עליהם.

כך קם דויד בן־גוריון, ב־16 ביוני 1963, והודיע על התפטרותו.

התאריך הוא הסיטורי. כי ב־16 ביוני 1933 — לפני שלושים שנה בדיוק נמרץ — נגמרה קאריירה אחרת. על חוף יפה של תל־אביב נרצח חיים ארלוזורוב אז ראש־הממשלה של המדינה בדרך (בתפקידו כיושב־ראש ההנהלת הסוכנות). מאורע זה פתח את הדלת בפני עסקן־ההסתדרות, דויד בן־גוריון, אל המדיניות הגבוהה.

במשך שלושים שנה אלה היה דויד בן־גוריון ראש־הממשלה — תקופה שכמעט אין דומה לאריכותה בהיסטוריה המודרנית. כאשר הודיע למפלגתו כי הוא כבר הולך — אמרה מפא"י כן לזקן במהירות חסרת־תקדים.

אלא שבלבה קינן החשש, שאין זו בכל זאת הליכה. כאשר החליט הזקן לשוב מהתפטרותו כהבר־כנסת, גבר החשש, עד כי היו רבים שהאמינו שבן־גוריון מתכוון גם להבא לנהל את המדינה — מאחורי הקלעים.